

ПРО СИСТЕМУ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН

ABOUT SYSTEM OF CRIMES IN THE FIELD OF LAND RELATIONS

Мовчан Р.О.,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри конституційного,
міжнародного і кримінального права
Донецький національний університет імені Василя Стуса

У статті встановлено поняття та ознаки земельних злочинів та на цій основі визначено систему злочинів у сфері земельних відносин. Визначено, що до злочинів у сфері земельних відносин мають відноситись посягання, передбачені статтями 197-1, 239, 239-1, 239-2 та 254 КК України.

Ключові слова: злочини у сфері земельних відносин, система, земельна ділянка, земля, ґрунт.

В статье установлено понятие и признаки земельных преступлений и на этой основе определена система преступлений в сфере земельных отношений. Определено, что к преступлениям в сфере земельных отношений должны относиться посягательства, предусмотренные статьями 197-1, 239, 239-1, 239-2 и 254 УК Украины.

Ключевые слова: преступления в сфере земельных отношений, система, земельный участок, земля, почва.

The article establishes the notions and features of land crimes and on this basis a system of crimes in the field of land relations is defined. It is determined that crimes in the field of land relations should include the offenses provided for in Articles 197-1, 239, 239-1, 239-2 and 254 of the Criminal Code of Ukraine.

In particular, it was found that crimes in the field of land relations should be understood as crimes that encroach on land rights and legitimate interests of the Ukrainian people, legal entities or individuals, state or territorial communities, as well as the established procedure for the protection, rational use and reproduction of land resources, and objects of which can act only the objects provided by the legislation of land relations.

In accordance with the current land legislation, the objects of land relations are land within the territory of Ukraine, land plots and rights to them, including for land shares (units), taking into account, first of all, crimes in the field of land relations attribute crimes provided for in Articles 197-1, 239 and 254 of the Criminal Code of Ukraine, the subject of which is the land plot and land respectively.

Among all mentioned in Art. 79 of the Land Code of Ukraine, which have a certain connection with land, only the soil can be considered a special object of land relations. And this, in turn, means that crimes in the field of land relations should be recognized and delusions provided for in Articles 239-1 and 239-2 of the Criminal Code of Ukraine, the subject of which is the soil cover itself. On the other hand, given the lack of grounds for including in the concept of "land" ("land") waters, forests, mineral resources and, moreover, the air, animal and plant life, the use of which is regulated not by the land, but by other independent resource branches of law, can't be considered purely "land" the rest of the crimes consolidated in Section VIII of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine "Crimes against the Environment", in particular, envisaged by Articles 240-247 of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: crimes in the field of land relations, system, land, soil.

Стаття 14 Конституції України проголошує землю основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави. Реалізація цього конституційного положення значною мірою залежить від здатності держави створити ефективний механізм протидії земельним правопорушенням. З огляду на те, що земельне законодавство не містить усього арсеналу заходів, покликаних впливати на суб'єктів таких правопорушень, здебільшого заходи боротьби з порушниками земельного законодавства знаходять своє відображення у нормах інших галузей права, зокрема приписах кримінального законодавства.

Однак аналіз практики застосування відповідних кримінально-правових заборон засвідчує їхню невисоку ефективність, що не в останню чергу пояснюється і відсутністю належних теоретичних розробок питань кримінальної відповідальності за земельні злочини, зокрема, й спеціальних праць, присвячених аналізу системи злочинів у сфері земельних відносин.

Окремі аспекти розглядової проблематики досліджувались такими науковцями, як: Я.О. Дякін, Т.О. Коваленко, А.М. Мірошніченко, О.О. Пенязькова, Т.Б. Саркісова, І.С. Тальянчук, А.М. Шульга. Проте і до сьогодні ці питання носять дискусійний характер та залишаються остаточно не вирішеними.

Метою цієї статті є визначення системи злочинів у сфері земельних відносин.

Як відомо, чинна система Особливої частини КК України не передбачає виділення окремого розділу, присвяченого регламентації відповідальності за злочини у сфері земельних відносин. З урахуванням цього не має дивувати той факт, що на сторінках юридичної літератури можна зустріти різні, подекуди суттєво відмінні погляди щодо змістової наповнюваності відповідної групи злочинів.

Так, І.С. Тальянчук зазначає, що КК України передбачає відповідальність за «низку злочинів, які безпосередньо або частковою мірою посягають на земельні відносини», серед яких найбільш поширеними є: привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191), самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво (ст. 197-1), незаконна приватизація державного, комунального майна (ст. 233), порушення правил екологічної безпеки (ст. 236), забруднення або псування земель (ст. 239), незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель (ст. 239-1), незаконне заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах (ст. 239-2), порушення правил охорони або використання надр (ст. 240), умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду (ст. 252), проектування чи експлуатація споруд без систем захисту довкілля (ст. 253), безгосподарське використання земель (ст. 254). При цьому дослідниця виділяє і окрему групу пов'язаних із вищевказаними злочинів – ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) (ст. 212), самоправство (ст. 356), зловживання владою або службовим становищем (ст. 364), перевищення влади або службових повноважень (ст. 365), службове підроблення (ст. 366), хабарництво (ст. 368) [1, с. 660].

Крім названих, Я.О. Дякін до злочинів у сфері земельних відносин відніс і так звані «злочини, метою яких є незаконне набуття юридичних прав на землю» (статті 190, 367, 369 КК України) [2, с. 240–241], а Т.О. Коваленко – і злочин, передбачений ст. 238 КК України «Приховування або перекручення відомостей про екологічний стан або захворюваність населення» [3, с. 155].

Та чи є підстави всі ці злочини вважати «злочинами у сфері земельних відносин»? Відповідаючи на це питання, доречно нагадати, що в доктрині всі злочини, пов'язані із земельними відносинами, обґрунтовано поділяються на два види: спеціальні, об'єктом яких виступають лише безпосередньо земельні відносини (саме вони нас і цікавлять), та загальні, об'єктом яких поруч з іншими суспільними відносинами можуть виступати і земельні відносини [4, с. 335]. Хоча на практиці кожне із зазначених вище посягань може виявитись пов'язаним із земельними відносинами, проте не всі з них при цьому завжди супроводжуються їхнім порушенням, а отже, і не можуть відноситись до згаданої групи «спеціальних» злочинів у сфері земельних відносин. Визначитись же із системою останніх можна лише після того, як попередньо буде встановлено поняття та сутнісні характеристики самих «злочинів у сфері земельних відносин».

Так, Я.О. Дякін відносить до злочинів у сфері земельних відносин лише ті «склади, які як безпосередній об'єкт передбачають право володіти, користуватися та розпоряджатися землею» [5, с. 151]. І це при тому, що сам автор відзначає, що земля та земельні відносини виступають безпосереднім об'єктом не лише в злочинах, які порушують право власності на землю (ст. 197-1 КК України), а й у злочинах екологічної спрямованості (ст. 239 КК України), пов'язаних із господарюванням (ст. 254 КК України) та навіть тих, метою яких є незаконне набуття юридичних прав на землю (статті 190, 364, 365, 366 КК України та інші). У зв'язку з цим навіть залишаючи поза увагою спірність положень про визнання землі «об'єктом» злочину та віднесення злочину, передбаченого ст. 254 КК України, до злочинів, пов'язаних із господарюванням, мусимо констатувати непослідовність позиції дослідника із займаного питання.

А от на думку А.М. Шульги, земельними злочинами слід вважати ті суспільно небезпечні діяння, які посягають на відносини у сфері охорони, раціонального використання та відтворення земельних ресурсів [6, с. 206]. Як ми бачимо, на відміну від Я.О. Дякіна, котрий робив акцент на відносинах щодо володіння, користування та розпорядження землею, А.М. Шульга взагалі не згадує про такий об'єкт земельних злочинів, як відносини власності на землю. Та паралельно з цим криміналіст висловлює судження, які, як і в попередньому випадку, жодним чином не кореспондуються із пропонованим ним же розумінням земельних злочинів і фактично визнають неповність останнього. Йдеться про те, що до системи земельних злочинів правник включає не лише злочини, передбачені статтями 239, 239-1, 239-2, 252 та 254 КК України, більшість з яких, справді, можна вважати такими, що вчиняються «у сфері охорони, раціонального використання та відтворення земельних ресурсів», а й самовільне зайняття земельної ділянки (ст. 197-1 КК України) – діяння, антисуспільна спрямованість якого жодним чином не пов'язана з названою сферою [7, с. 90]. Цікаво, що цей факт усвідомлює і сам А.М. Шульга, констатуючи, що, на відміну від інших земельних злочинів, у разі самовільного зайняття земельної ділянки порушуються відносини у сфері земельної власності.

Чи не найбільш повне та точне визначення земельного злочину було запропоноване Т.О. Коваленко, котра трактує його як передбачене КК України суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), що посягає на земельний правопорядок, земельні права та законні інтереси Українського народу, юридичних чи фізичних осіб, держави чи територіальних громад, природні якості земельних ділянок та ґрунтів, яке вчинене суб'єктом злочину [3, с. 157]. Імпонує те, що, на відміну від попередніх, наведене тлумачення, по-перше, враховує той факт, що в результаті скоєння злочинів у сфері земельних відносин можуть бути порушені як відносини, що гарантують права на землю,

так і відносини, які забезпечують охорону, раціональне використання та відтворення земельних ресурсів, а по-друге, кореспондується з приписами Основного Закону України (ст. 13), адже в ньому згадується не лише про права та законні інтереси юридичних та фізичних осіб, територіальних громад та держави, а й про Український народ.

Утім, незважаючи на загалом схвальне ставлення до наведеного тлумачення, все ж відзначимо, що за такого розуміння земельних злочинів до них мали б бути віднесені не лише «спеціальні», а й згадані вище «загальні» склади пов'язаних із земельними відносинами злочинів (статті 190, 364, 366 КК України тощо), які хоча й можуть, але далеко не завжди супроводжуються посяганням, власне, на земельні відносини. Тому є підстави вважати, що запропоноване Т.О. Коваленко визначення радше придатне для характеристики не цікавлячого нас більшою мірою поняття «злочини у сфері земельних відносин», а ширшого за змістом поняття «злочини, пов'язані із земельними відносинами».

Видається, що основною причиною недосконалості зазначених визначень земельних злочинів є те, що їхні автори не повною мірою дотримувались логіко-методологічної процедури визначення понять, виробленої філософією, логікою та методологією науки, зокрема, не завжди враховувалися вимоги, які висуваються до процесу дефінування. Пояснимо свою позицію.

У спеціальній літературі, присвяченій загальнотеоретичній характеристиці юридичної термінології, вказується на те, що основу дефінування складають такі логічні операції, як *диференціювання* – мисленева операція, заснована на виокремленні істотних властивостей предмета й відвертанні від інших, неістотних, та *узагальнення* – розумова операція, заснована на виділенні загальної істотної ознаки, властивості, якості, що дає змогу розглядати той чи інший предмет як елемент певного класу, виду [8, с. 95].

Проаналізувавши наведені доктринальні підходи до трактування поняття «злочини у сфері земельних відносин», можна констатувати, що їхні автори здебільшого використовували лише метод узагальнення, і навпаки, певним чином ігнорували таку логічну операцію, як диференціювання. У підсумку це призвело до того, що відповідні визначення земельних злочинів не відповідають чи не головному своєму призначенню – не окреслюють ті **відмітні, істотні** ознаки, які дають змогу **виокремити** злочини у сфері земельних відносин серед інших груп (подекуди суміжних) злочинів, хоча саме вказівка на істотне постає головною вимогою до визначення [9, с. 409]. Адже, як ми переконалися, самого лише зазначення всіх сфер суспільних відносин, які можуть бути порушені в результаті їх вчинення, недостатньо для відображення сутності і специфіки відповідної категорії злочинів.

З огляду на зазначене, ми дійшли висновку, що визначення земельних злочинів неодмінно має містити і посилення на ту так би мовити «стрижневу», відмітну, найбільш істотну ознаку, яка чітко орієнтуватиме на те, що в результаті скоєння **будь-якого злочину** названої групи **завжди** порушуються земельні відносини, і таким чином дасть змогу відмежовувати ці суспільно небезпечні посягання від інших злочинів, лише пов'язаних із земельними відносинами. І проаналізувавши систему Особливої частини КК України, ми дійшли висновку, що подібна конкретизація антисуспільної спрямованості злочинів у сфері земельних відносин може бути досягнута лише за рахунок вказівок в їхньому визначенні на предмет відповідних посягань, яким мають визначатися тільки передбачені земельним законодавством об'єкти земельних відносин.

У відповідності з ч. 3 ст. 2 ЗК України об'єктами земельних відносин є:

- 1) землі в межах території України;
- 2) земельні ділянки;
- 3) права на них, зокрема на земельні частки (паї).

З огляду на наведені законодавчі положення, очевидно виглядає необхідність віднесення до злочинів у сфері земельних відносин перш за все деліктів, передбачених статтями 197-1, 239 та 254 КК України, предметом яких виступають земельна ділянка та земля відповідно. Що ж до злочинів, предметом яких виступають інші природні ресурси, то їх належність до групи «земельних» може бути встановлена лише після з'ясування змісту понять «земля» та «земельна ділянка» як об'єктів права власності.

Згідно з ч. 1 ст. 79 ЗК України земельною ділянкою є частина земної поверхні з установленими межами, певним місцем розташування, з визначеними щодо неї правами. Аналіз цих нормативних приписів дає підстави погодитись із науковцями, котрі констатують, що об'єктом права власності на землю є **частина земної поверхні**, абстрагована від інших природних ресурсів, які на ній можуть бути розташовані (ліси та інші насадження, водні об'єкти). Адже у відповідній правовій нормі парламентарії не називають як складники земельної ділянки ні інші природні ресурси (ліси, води, надра), ні будівлі і споруди, що можуть бути розташовані на земельній ділянці [10, с. 215].

Однак уже в ч. 2 та ч. 3 ст. 79 ЗК України законодавець вказує на те, що право власності на земельну ділянку поширюється в її межах і на **поверхневий (грунтовий) шар, а також на водні об'єкти, ліси і багаторічні насадження**, які на ній знаходяться (ч. 2), та **простір**, що знаходиться над та під поверхнею ділянки на висоту і на глибину, необхідні для зведення житлових, виробничих та інших будівель і споруд (ч. 3). Не лише про частину земної поверхні йдеться і в законодавчій дефініції поняття «земля» (ст. 1 Закону України від 19 червня 2003 р. «Про охорону земель»), яка визначається як поверхня суші з **грунтами, корисними копалинами та іншими природними елементами**, що органічно поєднані та функціонують разом з нею.

У зв'язку з продемонстрованою законодавчою невизначеністю в земельно-правовій доктрині виникло питання про те, як саме співвідносяться поняття «земля» та «земельна ділянка» з іншими природними ресурсами, які знаходяться в межах земельної ділянки (на землі) [11, с. 20]. Крізь призму вирішення завдань нашого дослідження це питання можна сформулювати дещо інакше: чи можна вважати відповідні об'єкти, насамперед йдеться про такі природні ресурси, як водні об'єкти, ліси, надра та поверхневий (грунтовий) шар, складниками поняття «земельна ділянка»? У разі позитивної відповіді на поставлене запитання маємо констатувати, що ці об'єкти також необхідно відносити до об'єктів земельних відносин, а отже, злочини, в яких вони виступають предметами (зокрема, йдеться про діяння, передбачені статтями 239-1, 239-2, 240, 242, 245, 246, 252 КК України), слід відносити до групи злочинів у сфері земельних відносин. Якщо ж відповідь буде негативна, то земельними злочинами слід вважати лише згадані вище делікти, передбачені статтями 197-1, 239 та 254 КК України.

Проаналізувавши відповідні положення земельно-правової доктрини, можна стверджувати, що домінуючою серед науковців є позиція, згідно з якою ліс, води, надра, а також тваринний та рослинний світ, не мають включатися у поняття «земельна ділянка», «землі»¹. При цьому слід погодитись із зауваженнями фахівців, котрі звертають увагу на те, що, як і в законодавстві багатьох інших країн, «звуження» поняття землі як об'єкта права власності в Україні також проявляється у формуванні спеціального законодавства, яке регулює використання окремих природних ресурсів [12, с. 50].

Так, П.Ф. Кулинич зазначає, що в українському праві природоресурсні галузі увібрали в себе цивільно-право-

ві та еколого-правові підходи до регулювання земельних, водних, лісових та гірничих відносин, забезпечили спеціалізовані, більш адекватні механізми правового впливу на використання та охорону земель, вод, лісів та надр. Відповідно, в праві України поняття земель, лісів, вод та надр як об'єктів відповідних правовідносин є вузькогалузевим. Тому вчений резюмує, що земельно-правове визначення земельної ділянки не може включати в себе як «повітряний стовп» над її поверхнею, так і частину надр під її поверхнею, адже таке визначення являтиме собою вихід за межі сфери дії земельного права та вторгнення в «компетенцію» іншої поресурсної галузі права [10, с. 216].

Свого часу в подібному руслі розмірковував і Г.О. Аксеньюк, котрий відзначав, що правовідносини, пов'язані із використанням лісів, вод та надр, є настільки своєрідними, що тут земля не має визначальної ролі. У всіх вказаних випадках об'єктами правовідносин є саме ліси, води, надра, які і визначають особливий характер правовідносин, котрі виникають із приводу них або у зв'язку з ними, які є відмінними від правовідносин, пов'язаних із використанням землі, як своєрідного об'єкта права. «Безсумнівно, лісовий, водний та фонд надр становлять певну частину земельної території, яка зайнята лісами, водами чи корисними копалинами, які містяться в її надрах. Однак якщо підійти до цих фондів по суті, – констатує спеціаліст, – то стає зрозумілим, що визначальну роль у них відіграє не земельна поверхня і не земля як така, а ті природні багатства, які ростуть на поверхні землі або знаходяться в її надрах» [13, с. 170–172].

Розгорнута аргументація на користь наведеної вище позиції пропонується А.М. Мірошниченко. Зокрема, вчений підкреслює, що води та ліси є окремими природними ресурсами, мають відмінний від землі правовий режим, для їх використання закон зазвичай вимагає отримувати спеціальні дозволи незалежно від наявності у користувача прав на земельну ділянку. З огляду на це слід розмежовувати землі, земельні ділянки, з одного боку, та ліси і води – з іншого [14, с. 27–28]. Що ж до надр, то А.М. Мірошниченко наголошує, хоча ст. 23 Кодексу України про надра і надає землевласнику та землекористувачу право без окремого дозволу та гірничого відводу здійснювати обмежене використання надр під його ділянкою, проте надра можуть перебувати виключно у власності народу України (ст. 4 Кодексу України про надра), а право надрокористування землевласників та землекористувачів обмежується лише кількома видами *обмеженого* користування *вичерпним* переліком копалин. Термін же «приналежність» вживається зазвичай для того, щоб показати, що якийсь об'єкт (річ) має спільний правовий режим із «основною» річчю. У разі ж із надрами та земельною ділянкою це не так [14, с. 28].

Схожі міркування лунають і з вуст В.В. Носіка, на думку якого, застосовуючи буквальный, логічний, етимологічний, порівняльний та інші способи тлумачення норми ст. 13 Основного Закону держави, можна стверджувати, що в юридичному значенні земля як об'єкт права власності українського народу не включає в себе надра, водні та інші природні ресурси [15, с. 28–29].

Оскільки ми пам'ятаємо, крім вод, лісів та надр, у ст. 79 ЗК України згадується і ще один об'єкт, на який поширюється право власності на земельну ділянку, – **поверхневий (грунтовий) шар**. І більшість учених переконана, що, на відміну від усіх інших названих вище природних ресурсів, ґрунти слід вважати складниками земель (земельних ділянок).

Так, А.М. Мірошниченко акцентує увагу на тому, що на протигагу водам, лісам та надрам ґрунти мають спільний режим із земельною ділянкою, землею, їх використання, охорона та відтворення регламентуються саме земельним законодавством. Використання земельної ділянки практично завжди означатиме використання поверхневого (грунтового) шару. Виходячи з цього науковець переконаний, що поняття

¹ У цьому разі ці терміни можна вживати паралельно.

«земельна ділянка» та «земля» охоплюють розташований у межах цього простору **грунтовий покрив** [14, с. 28–29].

Обґрунтованість виключення ґрунтового шару до поняття «земельна ділянка» визнається і В.В. Носіком, котрий зазначає, що, крім поверхневого шару, земельна ділянка як об'єкт права власності включає також простір над та під поверхнею ділянки на висоту і глибину, необхідні для зведення житлових, виробничих та інших будівель і споруд [16, с. 50].

На необхідності віднесення ґрунтового покриву (ґрунту) до поняття земельної ділянки вказують і інші представники земельно-правової доктрини, котрі визначають земельну ділянку як:

– територіально-просторову, індивідуально визначену та юридично відособлену поверхневу частину (включаючи ґрунтовий покрив) відповідної категорії земель... (В.І. Андрейцев) [17, с. 16–17];

– частину поверхні земного **ґрунту**, яка є основою ландшафту... (М.В. Шульга) [18, с. 29].

На користь того, що ґрунт, на відміну від інших природних ресурсів, необхідно відносити до складників землі (земельної ділянки) і, відповідно, слід вважати об'єктом саме земельних відносин, прямо вказують і деякі приписи чинного земельного законодавства, зокрема положення:

– ч. 2 ст. 3 ЗК України, в якій вітчизняні парламентарії роблять спеціальне застереження стосовно того, що земельні відносини, які виникають під час використання *надр, лісів, вод, а також рослинного і тваринного світу, атмосферного повітря*, регулюються цим Кодексом, нормативно-правовими актами про надра, ліси, води, рослинний і тваринний світ, атмосферне повітря, якщо вони не суперечать цьому Кодексу. Як ми бачимо, на протиположність названим природним ресурсам, законодавець не вказує на жодні інші нормативно-правові акти, якими мають регулюватися відносини, котрі виникають під час використання ґрунтів, демонструючи таким чином, що останні мають регулюватися виключно земельним законодавством;

– ст. 168 ЗК України, в якій об'єктом особливої охорони були визнані ґрунти земельних ділянок. На нашу думку, те, що охорона ґрунтів (знову ж таки, на відміну від вод, лісів та надр) регламентується безпосередньо ЗК України, крім того, пряма вказівка на ґрунти *земельних ділянок* чітко демонструє приналежність ґрунтів до останніх.

До речі, пригадаймо, що у визначенні земельного злочину, котре було запропоноване Т.О. Коваленко і яке ми визнали одним із найбільш вдалих, до матеріальних об'єктів земельних злочинів, тобто фактично предметів, учена також відносила не лише землю та земельну ділянку, а й ґрунт [3, с. 157].

Отже, спираючись на зазначені вище положення, ми дійшли таких висновків:

1) під злочинами у сфері земельних відносин слід розуміти злочини, які посягають на земельні права та законні інтереси Українського народу, юридичних чи фізичних осіб, держави чи територіальних громад, а також встановлений порядок охорони, раціонального використання та відтворення земельних ресурсів, і предметом яких можуть виступати лише передбачені законодавством об'єкти земельних відносин;

2) відповідно до чинного земельного законодавства об'єктами земельних відносин є землі в межах території України, земельні ділянки та права на них, у т. ч. на земельні частки (паї), з урахуванням чого до злочинів у сфері земельних відносин перш за все слід відносити злочини, передбачені статтями 197-1, 239 та 254 КК України, предметом яких виступають земельна ділянка та земля відповідно;

3) серед усіх вказаних у ст. 79 ЗК України природних ресурсів, які мають певний зв'язок із землею та земельною ділянкою, тільки ґрунт може вважатися особливим об'єктом земельних відносин. А це, своєю чергою, означає, що злочинами у сфері земельних відносин мають визнаватися і делікти, передбачені статтями 239-1 та 239-2 КК України, предметом яких виступає саме ґрунтовий покрив земель. З іншого боку, з огляду на відсутність підстав для включення у поняття «земельна ділянка» («земля») вод, лісів, надр та тим паче повітря, тваринного й рослинного світу, використання яких регламентується не земельним, а іншими самостійними поресурсними галузями права, не можуть вважатися суто «земельними» решта злочинів, консолідованих у розділі VIII Особливої частини КК України «Злочини проти довкілля», зокрема, передбачених статтями 240–247 КК України;

4) таким чином, роблячи загальний висновок, слід констатувати, що на сьогодні до злочинів у сфері земельних відносин мають відноситись посягання, передбачені статтями 197-1, 239, 239-1, 239-2 та 254 КК України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тальянчук І. С. Види та кримінально-правові ознаки злочинів у сфері земельних відносин. Актуальні проблеми держави і права. 2012. Вип. 65. С. 659–668.
2. Дякін Я.О. Типові версії у справах про злочини в сфері земельних відносин. Форум права. 2011. № 4. С. 240–246.
3. Коваленко Т.О. Кримінально-правова охорона землі як власності українського народу: дефекти правового регулювання. Плебологічний вимір актуальних проблем у сфері органів місцевого самоврядування в Україні як європейській державі. Четверта Всеукр. наук.-практ. конф., 20 травня 2011 р.: матеріали доповідей і виступів. / Відп. за випуск М.І. Скригонюк. К.: ВПЦ «Київський університет», 2011. Вип. 4. С. 154–160.
4. Земельне право: підручник / М.В. Шульга, Н.О. Багай, В.І. Гордєєв та ін.; за ред. М.В. Шульги. Х.: Право, 2013. 520 с.
5. Дякін Я. Класифікація злочинів у сфері земельних відносин. Підприємництво, господарство і право. 2010. № 2. С. 148–151.
6. Шульга А.М. Загально-теоретична парадигма визначення земельних злочинів. Юридичний науковий електронний журнал. 2016. № 6. С. 205–208.
7. Шульга А.М. Особливості кримінально-правової охорони земельних ресурсів. Актуальні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (22 травня 2015 року, м. Харків). МВС України; Харківський нац. ун-т внутр. справ; Кримінологічна асоціація України. Х.: ХНУВС, 2015. С. 90–91.
8. Любченко М. І. Юридична термінологія: поняття, особливості, види: монографія. Харків: ТОВ «ВИДАВНИЦТВО ПРАВА ЛЮДИНИ», 2015. 280 с.
9. Кондаков Н.И. Логический словарь-справочник. Второе, исправленное и дополненное издание. Москва: Наука, 1975. 720 с.
10. Кулинич П.Ф. Земельна ділянка як об'єкт правових відносин: поняття, ознаки, види. Часопис Київського університету права. 2010. № 3. С. 215–219.
11. Мірошниченко А.М. Земельне право України: Підручник. 2-ге видання, допов. і перероб. К.: Алерта; ЦУЛ, 2011. 678 с.
12. Мироненко І.В. Зміст та межі здійснення права приватної власності на землю в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Івано-Франківськ. 208 с.
13. Аксєненко Г.А. Земельные правоотношения в СССР. М.: Гос. изд-во юрид. л-ры, 1958. 424 с.
14. Мірошниченко А.М. Розмежування складових та приналежностей земельної ділянки. Земельне право України: теорія і практика. 2007. № 1. С. 25–31.
15. Носік В.В. Право власності на землю Українського народу: монографія. К.: Юрінком Інтер, 2006. 544 с.
16. Носік В.В. Самовільне зайняття земельних ділянок: теорія і практика. Земельне право України. 2006. № 5. С. 47–58.
17. Андрейцев В.І. Об'єкти земельних правовідносин за новим Земельним кодексом України. Науково-практичні коментарі. 2002. № 2. С. 3–19.
18. Шульга М.В. Актуальные проблемы правового регулирования земельных отношений в современных условиях: дис. ... докт. юрид. наук. Х., 1998. 393 с.